

Dr Sladana JOVANOVIĆ
Pravni fakultet Univerziteta
Union u Beogradu
Zoran PAŠALIĆ
Predsednik Prekršajnog
apelacionog suda

Pregledni članak
UDK: 343.85:343.91-053.5/6
Primljeno: 15. novembra 2016. god.

MALOLETNI UČINIOCI PREKRAŠAJA SA ELEMENTIMA NASILJA¹

Rad ima za cilj skretanje pažnje na maloletne učinioce prekršaja sa elementima nasilja, imajući u vidu da je ova tema (i uopšte tema prekršaja koje čine maloletnici) neopravdano zapostavljena, uvek u senci problema maloletničkog kriminaliteta, iako prekršajna aktivnost ove kategorije delinkvenata predstavlja često uvod u kriminalnu. Ukazano je na zastupljenost i opasnost prekršaja sa elementima nasilja koje vrše maloletnici, na faktore koji tome doprinose i načine reagovanja, dati su osvrti na aktuelne normativne okvire, praksu u postupanju i moguće pravce promena – iz perspektive sudija za prekršaje.

Ključne reči: maloletnici, prekršaji sa elementima nasilja, prekršaji protiv javnog reda i mira, vaspitne mere.

1. Uvod

Maloletnici kao učinioci prekršaja, naročito onih sa elementima nasilja, nisu u fokusu istraživača kao što su oni koji čine krivična dela, iako prekršaji u suštini predstavljaju lakše forme krivičnih dela, o čemu svedoče začeci i razvo-

1 Rad je nastao kao rezultat rada na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

jne faze pekršajnog prava (Pašalić, 2011) i veoma tanka, teško određiva granica između pojedinih prekršaja (među kojima su upravo oni sa elementima nasilja) i krivičnih dela. Često, i kada se govori o maloletničkoj delinkvenciji² ili maloletničkom pravosuđu, što su pojmovi daleko šireg dometa, maloletni učinioci krivičnih dela i maloletnički kriminalitet su najvažnije teme. Tek u poslednje vreme, sa izmenama u sferi prekršajnog prava, sa ustanovljavanjem sudova za prekršaje i pojavom novog zakona čije su odredbe o maloletnim učiniocima prekršaja usklađene sa odredbama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica³, tema „maloletničkog prekršajnog prava“ i njegove primene u praksi dobija na značaju. Pretpostavka je da se prekršaji maloletnika ne smatraju naročito značajnim problemom, te zavređuju pažnju tek kada se nađu u dosijeu maloletnog učinioca krivičnog dela. A tada može biti prekasno.

Zbog toga ne čudi ni to što je nedovoljno istraživana i sama prekršajna aktivnost maloletnika, njene osobenosti, a naročito karakteristike formalnog društvenog odgovora na nju. Sa druge strane, delovanje maloletnika u sferi prekršaja je najčešće uvod u kriminalne aktivnosti, te je neophodno više pažnje posvetiti ovoj pojavi, naročito imajući u vidu potrebu za blagovremenim delovanjem i skretanjem maloletnika sa puta na kome se izgrađuje kriminalna karijera. Stoga, ovaj rad predstavlja pokušaj usmeravanja pažnje na problem maloletnih učinilaca prekršaja i to onih sa elementima nasilja, koji predstavljaju i najčešće razloge pojavljivanja maloletnika pred sudom za prekršaje i to upravo iz perspektive sudija sa dugogodišnjim iskustvom. Intervjui sa sudijama za prekršaje su izabrani kao način dolaska do podataka zbog nepostojanja lako dostupnih statističkih podataka, jer ni Republički zavod za statistiku ne prati kretnje ove pojave (za razliku od kriminalnih aktivnosti maloletnika),⁴ a ne postoji ni centralna baza podataka prekršajnih sudova. Takođe, reč onih koji se dugo bave materijom prekršajnog prava i sreću se sa maloletnim učiniocima prekršaja ima značajnu težinu i može ukazati na moguće pravce daljeg delovanja. Za sagovornike su izabrane sudije Prekršajnog suda u Beogradu i Prekršajnog apelacionog suda, rade da podele svoje dragoceno, dugogodišnje iskustvo o

2 O pojmovnom određenju maloletničke delinkvencije i maloletničkog kriminaliteta, u: Nikolić-Ristanović, V. (2012), „Kriminalitet maloletnika ili maloletnička delinkvencija: pojmovno određenje i njegov značaj“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 50, br. 1-2, str. 183-188.

3 Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, br. 85/2005.

4 Utvrđeno je i da je u ovoj sferi potrebno unapređenje sistema prikupljanja podataka, ali i da postoji nedostatak adekvatne i kritičke upotrebe podataka u cilju planiranja i sprovođenja usmerene politike u ovoj oblasti (Stevanović, 2012a: 251-253).

ovoj temi, a računski centri pomenutih sudova su obezbedili i podatke do kojih su mogli doći u kratkom vremenskom periodu.

2. Prekršajna aktivnost maloletnika

Maloletni učinioci prekršaja češće vrše prekršaje sa elementima nasilja, za razliku od onih koje sreću sudije za maloletnike u krivičnom postupku, a koji najčešće vrše imovinska krivična dela. Tako, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku krivične prijave za imovinska dela učestvuju sa preko 55% u strukturi prijavljenih dela maloletnika, a u poslednjoj posmatranoj godini (2013) taj udeo je 61,3%. Krivična dela protiv života i tela i protiv javnog reda i mira su na drugom mestu, sa udelima koji se kreću od 10 do 13%⁵. Međutim, treba naglasiti da podaci pokazuju da je broj krivičnih dela sa elementima nasilja koje vrše maloletnici zapravo u porastu. Naime, u strukturi krivičnih dela protiv imovine u značajnoj meri participiraju oni kod kojih se nasilje pojavljuje kao način izvršenja (razbojništvo, razbojnička krađa, teška krađa na naročito drzak način), a oni beleže i konstantan trend rasta, još od devedesetih godina (Škulić, 2003: 356). Ovakvi trendovi su zabeleženi globalno – nasilnički kriminalitet beleži porast, nasuprot imovinskim deliktima bez elemenata nasilja koja u najvećem broju zemalja beleže stagnaciju, ili čak silazni trend (Simeunović-Patić, 2009: 200).

Sudije za prekršaje sa dugogodišnjim iskustvom potvrđuju da su najčešći prekršaji koje čine maloletnici upravo prekršaji sa elementima nasilja, kao i da nije redak recidiv, a upravo ta kategorija učinilaca nastavlja dalje – put kriminalne karijere. Oni ukazuju i na to da su često prisutni prekršaji koji su na granici sa krivičnim delima, vrlo bliski krivičnim delima sa elementima nasilja, te da bi se njihovi izvršioc mogli naći i pred krivičnim sudom, ali da je odluka javnog tužioca da slučaj dobije prekršajnopравни epilog. O ovoj pojavi – kompenzaciji pada broja krivičnih dela maloletnika sa elementima nasilja rastom broja prekršaja govore i rezultati istraživanja u čijim okvirima je vršeno poređenje ove dve vrste delikata maloletnika (Ibid, str. 202). A da se nasilje lako ukorenjuje i da je potrebno na samom početku na pravi način intervenisati, pokazuju i istraživanja koja ukazuju na problem recidivizma kod maloletnika koji su ranije bili osuđeni za krivična dela protiv života i tela, koji pokazuje stopu porasta posle 1993. godine (Ljubičić, 2009: 350).

Kada su u pitanju prekršaji sa elementima nasilja koje vrše maloletnici, na prvom mestu su prekršaji protiv javnog reda i mira predviđeni Zakonom o

5 Republički zavod za statistiku, Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, Statistika pravosuđa, Saopštenje, broj 192, god. LXIV, 15. 7. 2014.

javnom redu i miru⁶ (dalje: ZJRM), a istu sliku potvrđuju i rezultati drugih istraživanja, sprovedenih u Nišu i Užicu (Cvjetković, 2013: 59-62)⁷ i u Republici Srpskoj (Grbić-Pavlović, 2010: 44-47). Reč je o prekršajima iz čl. 6. st. 2. (pretnja) i 3. (vređanje, vršenje nasilja i tuča) i čl. 12. ZJRM. U čl. 6. st. 2. ZJRM predviđeno je kažnjavanje za ugrožavanje sigurnosti drugog pretnjom da će se napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica (kazna je novčana, u iznosu do 25000 dinara ili zatvor u trajanju do 30 dana). Prekršaj je opisan na potpuno isti način kao i krivično delo iz čl. 138 Krivičnog zakonika⁸ (ugrožavanje sigurnosti), te je moguće činjenično iste situacije kvalifikovati kao prekršaj ili krivično delo. Vrlo je verovatno da se u slučajevima maloletnika koji preduzimaju radnju kojom se ugrožava sigurnost drugog, češće sreću prekršaji. U ovim slučajevima ostaje da se proceni težina dela *in concreto*, te da se odluči o pravnoj kvalifikaciji. Logično je i objašnjenje da treba utvrđivati da li je došlo do ugrožavanja javnog reda i mira, kako bi se događaj pravilno kvalifikovao (Đorđević, 2013: 100). Ovo je mogao biti osnovni kriterijum razlikovanja u vreme kada se za osnovni oblik ugrožavanja sigurnosti gonilo po privatnoj tužbi, ali je danas još teže napraviti razliku, pa je pretpostavka da se ipak vodi računa o težini konkretnog dela i o tome da li je učiniocu to prvi put ili ne, pa i da li je maloletan ili ne. U st. 3. istog člana predviđeno je kažnjavanje onoga ko vređanjem ili zloupotrebom drugog, vršenjem nasilja nad drugim, izazivanjem tuče ili učestvovanjem u njoj, ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir. I ove radnje su vrlo slične radnjama pojedinih krivičnih dela, pa se i ovde pojavljuje problem kvalifikovanja, te je verovatno da i u ovim slučajevima dolazi do češćeg kvalifikovanja dela kao prekršaja u slučaju maloletnika (ako se ne radi o težim formama, povratništvu), a predviđena je novčana kazna u iznosu do 30000 dinara ili zatvorska do 60 dana, uz obavezno izricanje zaštitne mere oduzimanja predmeta, kao i u slučaju prekršaja iz st. 2. U slučaju da je prekršaj izvršen u grupi (što odlikuje izvršilaštvo maloletnih učinilaca), predviđena je samo kazna zatvora do 60 dana, a obavezno je izricanje zaštitne mere oduzimanja predmeta. U članu 12. ZJRM je predviđeno kažnjavanje novčanom kaznom do 20000 dinara ili kaznom zatvora do 30 dana za onoga ko prosjačenjem ili skitničanjem, ili nepristojnim, drskim i bezobraznim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir. Elementi nasilja, naročito prema

6 Zakon o javnom redu i miru, Službeni glasnik RS, br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 85/2005, 101/2005.

7 Prema podacima prekršajnih sudova u Nišu i Užicu (za period od 2010. do 2012. godine), prekršaji protiv javnog reda i mira i saobraćajni prekršaji su najčešći prekršaji maloletnih učinilaca.

8 Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

stvarima, elementi vandalizma, mogu se naći u okvirima drskog i bezobzirnog ponašanja. Naši ispitanici odgovaraju da se ne sreću tako često sa maloletnicima zbog skitničenja i prosjačenja.

Tvrđnju ispitanika da su najčešći prekršaji sa elementima nasilja iz čl. 6. st. 2. i 3. ZJRM (prema ispitanicima, apsolutno dominira prekršaj iz st. 3) potvrdili su i podaci o broju formiranih i rešenih predmeta maloletnika za period 1.1.2014 - 30.4.2015. Moglo bi se grubo reći da je duplo veći broj prekršaja kod kojih su prisutni elementi nasilja (pretnje, sile) prema drugome (najčešće drugom maloletniku) u odnosu na prekršaj iz čl. 12 ZJRM. Slična je situacija kada je u pitanju struktura prekršaja maloletnika i u evidencijama prekršajnih sudova u Nišu i Užicu, a za period od 2010. do 2012. godine (Cvjetković, op. cit.)

Tabela 1: Izveštaj o broju formiranih i rešenih predmeta maloletnika – ZJRM
čl. 6. st. 2. i 3. za period 1. 1. 2010 - 30. 4. 2015.

Godina	Broj formiranih predmeta	Osudujuća	Obustave redovne	Odbačaj	Opomena	Oslobadajuća presuda	Obustava zastarelo	Rešeno na drugi način	Ukupno donetih odluka	U prekidu
2010.	341	32	0	2	3	8	31	4	80	0
2011.	183	47	2	4	5	12	69	25	164	3
2012.	153	38	3	1	13	15	103	28	201	3
2013.	143	33	5	2	9	9	77	30	165	5
2014.	134	27	6	0	13	15	93	22	176	15
2015.	69	3	1	0	0	3	9	4	20	2
Ukupno	1023	180	17	9	43	62	382	113	806	28

Tabela 2: Izveštaj o broju formiranih i rešenih predmeta maloletnika – ZJRM
čl. 12. za period 1. 1. 2010 - 30. 4. 2015.

Godina	Broj formiranih predmeta	Osudujuća	Obustave redovne	Odbačaj	Opomena	Oslobadajuća presuda	Obustava zastarelo	Rešeno na drugi način	Ukupno donetih odluka	U prekidu
2010.	140	7	0	1	4	4	23	1	40	4
2011.	60	11	3	3	4	5	29	4	59	0
2012.	61	10	1	0	5	6	28	2	52	1
2013.	65	5	0	0	3	5	22	10	45	2
2014.	68	4	1	0	8	7	27	9	56	9
2015.	35	1	1	0	2	3	3	3	13	3
Ukupno	429	38	6	4	26	30	132	29	265	19

Kada su u pitanju prekršaji sa elementima nasilja, pažnju zavređuju i prekršaji predviđeni Zakonom o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama⁹ (čl. 23), kao i prekršaji iz Zakona o oružju i municiji,¹⁰ imajući u vidu da se i oni vezuju za nasilništvo, ali se radi o manje zastupljenim prekršajima. Ipak, u posmatranom periodu jedna kazna maloletničkog zatvora bila je izrečena za prekršaj sa elementom nasilja učinjen na sportskoj priredbi.

Tabela 3: Izveštaj o broju formiranih i rešenih predmeta maloletnika – Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama za period 1. 1. 2010 - 30. 4. 2015.

Godina	Broj formiranih predmeta	Osudjujuća	Obustave redovne	Odbačaj	Opomena	Oslobadajuća presuda	Obustavaz astarelo	Rešeno na drugi način	Ukupno donetih odluka	U prekidu
2010.	9	2	0	0	1	1	0	0	4	0
2011.	8	1	0	0	0	0	1	1	3	0
2012.	12	2	1	0	0	1	3	4	11	0
2013.	19	2	0	0	1	0	1	5	9	0
2014.	12	4	0	0	0	0	3	7	14	4
2015.	5	2	0	0	0	0	1	1	4	1
Ukupno	65	13	1	0	2	2	9	18	45	5

3. O profilu maloletnog učinioca i faktorima rizika

Prema iskustvu sudija, najčešće su učinioci prekršaja sa elementima nasilja muškog pola, dok se devojčice veoma retko pojavljuju (a kada se i pojave pred sudom, obično je predmet nasilje prema drugoj devojčici). Ovo bi se moglo objasniti time što različiti restriktivni i stimulatívni faktori ohrabruju devojčice da poštuju društvene norme, a one su obično i potčinjene strožoj kontroli od strane roditelja. Kulturalni koncepti su manje tolerantni prema devijantom ponašanju žena nego muškaraca, a agresivnost i nasilje igraju značajnu ulogu u konstruktumuškosti i seksualnosti u patrijarhalnim društvima, pa je primarni cilj mladića da osiguraju i održe status i autoritativnu mušku/mačo poziciju (UN, 2003:192).

Među učiniocima prekršaja sa elementima nasilja dominiraju stariji maloletnici (koji su navršili 16 godina, a nisu 18) koji se najčešće vanredno

9 Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, Službeni glasnik RS, br. 67/2003, 101/2005 – dr. zakon, 90/2007, 72/2009 – dr. zakon, 111/2009 i 104/2013 – dr. zakon.

10 Zakon o oružju i municiji, Službeni glasnik RS, br. br. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 - dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 27/2011 – odluka US i 104/2013 – dr. zakon.

školuju, najčešće u zanatskim školama. Obično potiču iz porodice opterećene teškim materijalnim prilikama, alkoholizmom roditelja (obično oca), konfliktima, zanemarivanjem i zlostavljanjem. Retki su učinioci iz dobrostojećih porodica, ali predstavljaju ozbiljan problem, vrše teže prekršaje i ponavljaju ih. Često se prekršaji vrše pod uticajem psihoaktivnih supstanci (češće pod uticajem alkohola nego droge).

Sudije se slažu i da su najopasniji i najproblematičniji maloletnici oni čiji roditelji neće da saraduju, bez obzira na druge faktore. Često se sami roditelji raspravljaju sa sudijom, odbijaju da prihvate da je njihovo dete učinilo prekršaj i, kako kaže jedna sagovornica „uče decu da lažu”, teraju ih da promene iskaz, okrivljuju nekog drugog ili nešto drugo. Ona kaže i: „Jasno se vidi i po detetu i roditeljima da li će biti recidiva. Kod ovih roditelja „zaštitnika“, što čine deci medvedu uslugu, deca su mnogo češće „povratnici”. Često se roditelji odazivaju sami na sudski poziv, dolaze bez dece i pravdaju njihov nedolazak, a deca takvih roditelja se i pred sudom ponašaju drsko i bahato. U ovakvim slučajevima, postavlja se pitanje kako se to ostvaruje ratio legis odredbi koje uspostavljaju procesna prava roditelja, a koji se vezuje za neophodnost šire zaštite maloletnika i adekvatno reagovanja na njihovo prestupništvo (Škulić, 2013: 84). Sa druge strane, prema sagovornicima lako je utvrditi i kada neće biti povratništva: „Kada oba roditelja dođu, sa braniocem, zainteresovani, zabrinuti, a maloletniku je to prvi put, odmah bude jasno da neće biti drugog puta”.

Sudije konstatuju da su najvažniji faktori rizika vezani za stanje u društvu i društvenom okruženju maloletnika, ali smatraju da porodica ima najvažniju ulogu i da je neophodna saradnja roditelja i korigovanje njihovog vaspitnog stila, mada se uključivanje roditelja smatra većim izazovom od uključivanja samog maloletnika u programe prevencije (Simeunović-Patić, 2014: 151). Primetno je veće učešće jednoroditeljskih porodica, naročito samohranih majki, pa se može zaključiti da maloletnici, zbog odsustva očinske figure (uz druge faktore rizika, naročito siromaštvo) traže uzore muževnosti u delinkventnim vršnjačkim grupama (UN, 2003: 195) Prema iskustvu ispitanika, u 80% slučajeva roditelji su osnovnog ili srednjeg obrazovanja, loša je materijalna situacija u porodici, ali ima i slučajeva dece iz dobrostojećih porodica, koja su, po mišljenju sudija, prezaštićena, te se može zaključiti da ni takav suviše zaštitnički roditeljski stil nije dobar. Ta kategorija maloletnika je, prema iskustvu ispitanika, naročito „žestoka” u vršenju prekršaja i povratništvu¹¹.

11 O karakteristikama roditelja koje pogoduju antisocijalnom ponašanju deteta, kao i o drugim faktorima rizika i protektivnim faktorima, u: J. Hrnčić, „Razumevanje dinamike razvoja antisocijalnog ponašanja mladih“, u: M. Blagojević, Z. Stevanović (ur.), Prevencija kriminala i socijalnih devijacija, Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009, str. 47-65.

Prema navedenom, profil maloletnika koji vrši prekršaje, a na koga treba obratiti naročitu pažnju odgovara sledećem opisu: to je najčešće mladić na koga deluje niz stresogenih faktora: nepovoljno socioekonomsko zaleđe, nisko obrazovanje, slab roditeljski nadzor, a često je sklon zloupotrebi psihoaktivnih supstanci (Simeunović-Patić, 2014: 151).

4. O sankcijama za maloletnike

Zakon o prekršajima¹² (u daljem tekstu: ZP) je sistem sankcionisanja maloletnika prilagodio sistemu predviđenom Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Prema dobijenim podacima Prekršajnog suda u Beogradu, a i prema iskustvu ispitanika – najčešća sankcija, ujedno i najblaža, jeste ukor (vidi i: Cvjetković, 2013: 59-62) ili opomena, dok je na drugom mestu pojačan nadzor od strane organa starateljstva. Kazne, namenjene isključivo starijim maloletnicima, primenjuju se kao poslednje sredstvo. Slična je struktura sankcija koje se izriču maloletnim učiniocima krivičnih dela, s tim što je nešto veći udeo mera pojačanog nadzora u odnosu na mere upozoravanja i usmeravanja u posmatranom periodu u Srbiji (Stevanović, 2012: 309).

Razumljivo je što se novčana kazna ređe izriče, jer maloletnici obično nemaju novca, već kaznu u krajnjoj liniji plaćaju roditelji, a (pre)vaspitni dometi u tom slučaju i nisu tako značajni (osim ako se roditelji ne angažuju više u tom smislu, pošto su oni, u krajnjoj liniji, kažnjeni). Prema rezultatima istraživanja u prekršajnim sudovima u Nišu i Užicu, za period od 2010. do 2012. godine primetno je i smanjivanje učešća novčane kazne u strukturi sankcija za maloletnike, kada su u pitanju prekršaji protiv javnog reda i mira, ali i drugi (Ibid.). Inače, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica ne predviđa mogućnost novčanog kažnjavanja maloletnika. Treba pomenuti i novinu predviđenu novim zakonom o prekršajima koja se odnosi na isključenje mogućnosti zamene neplaćene novčane kazne zatvorom, tako da je jedini način prinudna naplata.

Kazna maloletničkog zatvora se, gotovo i ne izriče, što je opravdano sa aspekta mogućnosti vaspitnog delovanja na maloletnika, jer za razliku od iste krivične sankcije – maloletnički zatvor u prekršajnom postupku može trajati najduže 30 dana, što se ne smatra dovoljnim za ostvarenje prevaspitnog uticaja na maloletnika koji je u ozbiljnijem sukobu sa zakonom i potreban mu je intenzivniji tretman. U protivnom, primena maloletničkog zatvora bi se pretvorila u punitivno preventivno delovanje od kojeg se u savremenom pristupu malolet-

¹² Zakon o prekršajima, Službeni glasnik RS, br. 65/2013.

ničkom prestupništvu (za koji se Srbija opredelila) odustaje. Ova sankcija se smatra spornom imajući u vidu postojanje maloletničkog zatvora kao krivične sankcije koja se izuzetno primenjuje i kada su u pitanju najteži oblici prestupništva, odnosno teška krivična dela (Stevanović, 2014: 105). Ipak, u određenim slučajevima, imajući u vidu da su prekršaji ipak lakše forme prestupničkog ponašanja, ne bi trebalo u potpunosti zanemariti primenu ove kazne, jer se i kratkotrajnim lišenjem slobode, u kontaktu sa kvalifikovanim osobama koje će ukazati na društveno neprihvatljivo ponašanje, maloletnik može odvratiti od prestupništva (Milić, 2013: 26).

Veoma često se dešava da maloletnik pre ili u toku prekršajnog postupka postane punoletan, što ima određena dejstva i u pogledu njegovog sankcionisanja. Naime, u takvom slučaju se ne mogu primeniti odredbe o vaspitnim merama. Ako je postao punoletan posle donošenja odluke kojom je izrečena vaspitna mera, obustavlja se izvršenje vaspitne mere (čl. 83 ZP). U odnosu na Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (čl. 41) koji poznaje kategoriju mladih punoletnih lica i dozvoljava izricanje vaspitne mere licu koje je u toku postupka postalo punoletno (ali ne navršši 21 godinu), Zakon o prekršajima stavlja mlada punoletna lica u teži položaj u prekršajnoj sferi. Sudovima se u takvim slučajevima savetuje da ceneći sve one okolnosti koje bi inače uvažili prilikom izricanja vaspitne mere maloletniku, povedu računa o tome da je u pitanju mlade punoletne lica i izvrše odgovarajuću individualizaciju sankcije (Mrvić-Petrović, 2014: 70).

Interesantno je to što ispitanici navode da bi dobro rešenje za sankcionisanje maloletnika bio društveno koristan rad, jer se obično radi o licima koja ne izvršavaju ni svoje školske obaveze, a veoma retko su radno angažovani. Za razvijanje osećaja odgovornosti i uvažavanje drugih, preporučuju rad u ustanovama u kojima je potrebna neka vrsta pomoći drugima. Ostaje nejasno zašto se, ako je već prepoznat značaj radnog angažovanja maloletnika, ne izriču posebne obaveze, kao sankcija kojom se vrši usmeravanje maloletnika. Jedna od posebnih obaveza jeste uključivanje maloletnika, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili u poslove ekološkog, socijalnog ili lokalnog značaja (čl. 76. st. 1. t. 6. ZP). Ista je situacija sa krivičnom sankcijom – posebnom obavezom koja podrazumeva radno angažovanje maloletnika na teritoriji Višeg suda u Beogradu, dok je ova posebna obaveza daleko najizricaniji modalitet posebne obaveze u praksi Višeg suda u Novom Sadu (Stevanović, 2012: 318). Na osnovu iznetog, moglo bi se zaključiti da neki drugi faktori imaju uticaja na izbor sankcije (prekršajne ili krivične), pa se pomišlja na rutinu u postupanju, izbegavanje komplikovanih rešenja i opterećenja. Treba pomenuti i to da je Zakon o prekršajima izostavio mogućnost kombinovanja mera pojačanog nadzora sa posebnim

obavezama, što je Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica predvideo (čl. 19).

Pretpostavka je i da se od drugih, prvenstveno od centra za socijalni rad očekuje da radi sa maloletnikom i preduzme sve što je potrebno, dok je uloga suda više posrednička u tom odnosu. Ono što sudije brine jeste da svojim nastupom ne utvrde maloletnika u prestupničkom ponašanju, ne razviju bunt kod njega, otpor prema sistemu, jer smatraju da sud sam po sebi deluje prilično zatrašujuće na maloletne učinioce i asocira na kažnjavanje. Moguće je i da u izboru sankcije – pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, sud vodi računa i o sopstvenom opterećenju (imajući u vidu da se ne bavi samo maloletničkim prestupništvom, već i ostalim, različitim predmetima), pa izbegava sankcije u vezi s kojima bi mogao imati više posla (obustava izvršenja i izmena odluke o vaspitnoj meri, ponovno odlučivanje o vaspitnoj meri, čl. 79-80. ZP). Ovako se maloletnik prepušta organu starateljstva kao najpodesnijem subjektu za brigu o maloletnom prestupniku, od koga se najviše i očekuje. Interesantno je i to što ispitanici ne smatraju da je uključivanje maloletnika u sportske aktivnosti „ključ“ problema (isto: Ignjatović, 2004: 541), već su važniji obrazovni i radni angažman i uključivanje roditelja u programe prevencije.

5. O nužnosti specijalizacije sudija za prekršaje

Sudije za prekršaje od 1. januara 2010. godine nisu specijalizovane, odnosno ne sude (pojedinci) samo maloletnicima. Naime, „maloletnički predmeti“ su ranije cenjeni kao teža vrsta predmeta i dodeljivani su pojedincima koji su ocenjeni kao senzibilisani za materiju maloletničkog prestupništva (vodilo se računa o afinitetu, godinama, roditeljstvu i dr.). Međutim, s obzirom na to da je uočeno da su sudije koje su postupale u ovako teškim predmetima bile neuspešne u reizboru, odustalo se od prakse tzv. specijalizacije. Takvoj situaciji je doprinelo i neodlučivanje od strane Visokog saveta sudstva u zakonskom roku o kriterijumima i merilima za vrednovanje rada sudija. Ipak, smatra se da sudije za prekršaje moraju da ostvare vaspitni uticaj na maloletnog učinioca (Tukar, 2009: 153), moraju da deluju preventivno, da kroz razgovor i adekvatnu sankciju odvrate maloletnika od povratka pred sud. S tim u vezi, ispitanici su mišljenja da ne može svako da sudi maloletnim prestupnicima, već je specijalizacija neophodna (baš kao i u krivičnom pravosuđu). Oni smatraju da su sve dosadašnje obuke o maloletničkoj delinkvenciji i postupanju prema maloletnicima u postupku bile od koristi, ali da je neophodno ove predmete usmeriti ka najprijemčivijima i najsenzibilnijima za materiju maloletničkog prestupništva. Sudije smatraju da je veoma bitan pristup maloletniku, jer je reč o veoma osetljivim predmetima. Jedna sagov-

ornica kaže: „Moram da znam i kako ću da ga pogledam, kako ću da sedim, da se ponašam...Utisak kod njega je veoma bitan, da se ne javi bes, otpor prema sudu...On očekuje i treba da dobije poštovanje...“.

6. Završni osvrt

Usvajanje novog zakona o prekršajima predstavlja zaokruživanje odgovora na maloletničko prestupništvo u normativnoj sferi. Međutim, kao i obično, problem jeste primena novog, unapređenog normativnog okvira. Da bi se utvrdilo kakva je situacija u praksi, kako se nova rešenja primenjuju i šta bi valjalo promeniti, kako ih unaprediti, potrebno je vršiti istraživanja. Maloletnička delinkvencija u sferi prekršaja je zanemarena, potcenjena i nije dovoljno istražena, dobrim delom zbog neadekvatnog sistema obrade podataka i nepostojanja centralne baze podataka. Istraživanja u ove problematike su od izuzetnog značaja, ako se pođe od teze da su prekršaji lakša krivična dela po svojoj suštini i iskustva koje govori o tome da se sa činjenjem prekršaja počinje i ulazi u poduhvate koji predstavljaju vršenje krivičnih dela. Kada počne sa radom novi informacioni sistem prekršajnih sudova u Srbiji (SIPRES) koji uključuje program za vođenje jedinstvenih registara na nivou Republike, kao i sistem za automatsko vođenje predmeta, do podataka će se lakše i brže doći, jer će svi prekršajni sudovi biti povezani na pravosudnu mrežu i imati pristup centralnoj bazi podataka. Važno je istražiti ne samo karakteristike profila maloletnog učinioca, nego i strukturu, a naročito delotvornost prekršajnih sankcija i vezu između prekršajnih sudova i organa starateljstva, na polju izbora najpodesnije sankcije za maloletnog učinioca, kao i saradnje u vezi sa njenom primenom.

S obzirom na to da su roditelji, odnosno njihove kompetencije percipirani kao najveći problem, sudije ukazuju na važnost programa koji će biti posvećeni upravo njima i razvoju njihovih kompetencija. I strana iskustva pokazuju da najvažniji naponi vezani za prevenciju moraju biti fokusirani na porodicu maloletnih učinilaca, odnosno onih koji bi to mogli postati obično zbog nebrige, u smislu zanemarivanja, ali i prezaštićivanja od strane roditelja. Evaluacija programa obuke o „roditeljskom menadžmentu” u SAD je pokazala da je program usmeren na roditelje dece starosti od tri do osam godina sa poremećajima u ponašanju dao dobre rezultate, odnosno da je kod između 2/3 i 3/4 dece postignuta značajna promena i povratak urednom bihevioralnom funkcionisanju (UN, 2003: 202).

Takođe, u okviru preventivnih aktivnosti, treba skrenuti pažnju na decu koja nisu prekršajnoopravno odgovorna, ali bi se njihovo deliktno ponašanje moglo vezati za nenadzor ne samo od strane roditelja, staratelja ili hranitelja (čl.

72. st. 1. ZP) već i od strane drugih lica (vaspitača, nastavnika, na primer) koja su bila dužna da vrše nadzor nad detetom u datoj prilici i to su bila u mogućnosti da čine. Preporuka je da se u zakonima kojima se propisuju prekršaji predvidi i ova mogućnost. Kada su u pitanju maloletnici, u čl. 72 st. 3 ZP predviđena je mogućnost da se zakonom propiše da će za prekršaj maloletnika odgovorati (pored roditelja, usvojitelja, staratelja, odnosno hranitelja) i druga lica za koja je propisana obaveza vršenja nadzora nad maloletnikom koji je učinio prekršaj. Za sada, prema iskustvu ispitanika, postojeće odredbe nemaju naročitu primenu, ali bi trebalo i na ovaj način (predviđanjem šireg kruga odgovornih lica) potencirati obavezu vršenja nadzora nad maloletnim licima i brige o njima.

7. Literatura

- Cvjetković, V. (2013), Procesno-pravne odredbe o maloletnicima u novom zakonu o prekršajima, Postupanje sa maloletnicima u prekršajnom postupku, Pravosudna akademija, USAID, Beograd, str. 35-64.
- Grbić-Pavlović, N. (2010), Kazneno-pravni aspekti maloljetničke delinkvencije u Republici Srpskoj, Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
- Đorđević, Đ. (2013), Prekršajno pravo, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
- Hrnčić, J. (2009), Razumevanje dinamike razvoja antisocijalnog ponašanja mladih, u: Blagojević, M., Stevanović, Z. (ur.) Prevencija kriminala i socijalnih devijacija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 47-65.
- Ignjatović, Đ. (2004), Maloletničko krivično pravo između bolećivosti i retributivnosti, Pravni život, br. 9, str. 529-554.
- Kron, L., Pavićević, O., Maljković, M. (2012), Delikt, kazna, rizici: adolescenti i socijalna profilaksa, u: Kron, L. (ur.), Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, str. 279-290.
- Ljubičić, M. (2009), Recidivizam maloljetnih prestupnika: sociološka analiza trendova povratništva, u: Kron, L. (ur.), Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 341-356.
- Meško, G., Simeunović-Patić, B. (2014), Prevencija nasilja mladih: rezultati evropskih istraživanja i pouke za Srbiju, u: Kolarić, D. (ur.), Nasilje u Srbiji: uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije, tom 1, Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, Beograd, str. 142-152.

- Milić, Lj. (2013), Materijalno-pravne odredbe o maloletnicima u novom zakonu o prekršajima, Postupanje sa maloletnicima u prekršajnom postupku, Pravosudna akademija, USAID, Beograd, str. 7-33.
- Mrvić-Petrović, N. (2014), Komentar novog zakona o prekršajima, Paragraf Co., Paragraf Lex, Beograd, 2014.
- Nikolić-Ristanović, V. (2012), Kriminalitet maloletnika ili maloletnička delinkvencija: pojmovno određenje i njegov značaj, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 50, br. 1-2, str. 183-188.
- Pašalić, Z. (2011), Uticaj prekršaja na rast stope kriminala u Srbiji, u: Kron, L., Knežić, B. (ur.), Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 357-374.
- Simeunović-Patić, B. (2009), Obeležja kriminaliteta maloletnika u Srbiji i perspektive adekvatnog društvenog reagovanja, u: Blagojević, M., Stevanović, Z. (ur.), Prevencija kriminala i socijalnih devijacija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 199-227.
- Stevanović, I. (2012), Kretanje broja izrečenih vaspitnih mera posebnih obaveza prema vrsti krivičnog dela, starosti i polu maloletnih učinilaca za period 2007-2011. godina, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 50, br. 1-2/2012, str. 303-320.
- Stevanović, I. (2012a), Pravac reforme sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji u 2012. godini – mere, sankcije i načini vođenja evidencije, u: Kron, L. (ur.), Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 245-255.
- Stevanović, I. (2014), Novo prekršajno zakonodavstvo i položaj maloletnih učinilaca prekršaja, Prestup i kazna: de lege lata i de lege ferenda, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 101-116.
- Škulić, M. (2003), Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela, Dosije, Beograd.
- Škulić, M. (2013), Specifičnosti postupanja prema maloletnicima u prekršajnom postupku, Postupanje sa maloletnicima u prekršajnom postupku, Pravosudna akademija, USAID, Beograd, str. 65-88.
- Tukar, M. (2009), Uloga organa za prekršaje u prevenciji kriminaliteta, u: Kron, L. (ur.), Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 145-156.
- United Nations, Juvenile Delinquency, World Youth Report, 2003. <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ch07.pdf> (5. 5. 2015).

Dr Sladana JOVANOVIĆ
Pravni fakultet Univerzitetu Union u Beogradu
Zoran PAŠALIĆ
Predsednik Prekršajnog apelacionog suda

**JUVENILE PERPETRATORS OF MISDEMEANORS
WITH ELEMENTS OF VIOLENCE**

The paper aims to draw attention to juvenile perpetrators of misdemeanors with elements of violence, having in mind that this topic (and generally topic of juvenile misdemeanors) has been unjustifiably neglected, always in the shadow of the problem of juvenile crime, although misdemeanor activity of this category of offenders is often a prelude to criminal activity. It points to the prevalence and dangerousness of the misdemeanors with elements of violence committed by minors, the contributing factors and formal reactions, given the emphasis on the present regulatory framework, the judicial practice and possible directions of change - from the perspective of judges.

Key words: *juvenile offenders, misdemeanors with elements of violence, offences against public order, educational measures*